

EDITURA THEOSIS

www.theosis.ro

office@theosis.ro

Tel: 0770111916

© Editura Theosis 2021 pentru prezenta ediție

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

BIGHAM, STÉPHANE

Teologia icoanei : 9 studii de iconologie / Stéphane

Bigham, Nicolas Ozoline ; trad. de Cristian Imbrea. -

Oradea : Theosis, 2021

Conține bibliografie

ISBN 978-606-94344-4-4

I. Ozoline, Nicolas

II. Imbrea, Cristian (trad.)

246

Traducerea s-a efectuat după originalul în limba franceză:
„**Iconologie. Neuf études**”, Orthodox Research Institute, 2005.

Redactor: *Virgil Baidoc*

Corectură: *Valeria-Alina Ciulacu*

Tehnoredactare: *Delia-Maria Kerekes*

TIPĂRIT ÎN ROMÂNIA

Stéphane Bigham

Nicolas Ozoline

TEOLOGIA ICOANEI

9 STUDII DE ICONOLOGIE

Traducere de
Cristian Imbrea

THEOSIS

Oradea

2021

CUPRINS

✎ Stéphane Bigham

INTRODUCERE 7

CAPITOLUL 1 _____

O PRIVIRE PĂTRUNZĂTOARE:

OCHII DIN ICOANE 13

1. ÎNTREBARE 13

2. ELEMENTE PSIHOLOGICE DE BAZĂ 14

3. FOND DOCTRINAL 15

4. LĂMURIRE 17

CAPITOLUL 2 _____

**PERSONIFICAREA ALEGORICĂ
ÎN ICONOGRAFIA ORTODOXĂ** 21

1. INTRODUCERE 21

2. FONDUL PĂGÂN 22

3. FONDUL CREȘTIN 23

4. TEMA 28

5. TRADIȚIA CANONICĂ 30

6. DEFORMĂRI 36

7. CONCLUZII 43

CAPITOLUL 3

CULOAREA DE FUNDAL A UNEI ICOANE	45
CONCLUZII	54

CAPITOLUL 4

ICOANA: SIMBOLISM ȘI INTERIORITATE	55
1. ICOANA ȘI SIMBOLUL	55
2. ICOANA ȘI INTERIORITATEA	71
3. CONCLUZII	82

CAPITOLUL 5

EUSEBIU DE CEZAREEA ȘI IMAGINILE CREȘTINE	85
1. INTRODUCERE	85
2. ANALIZA TEXTELOR	86
I. Statuia lui Hristos și a femeii vindecate de scurgerea de sânge din Paneas: Istoria bisericească VII, XVIII	87
II. Statuia lui Hristos și a femeii vindecate de scurgerea de sânge din Paneas: Comentariu la Sf. Luca 8, 43-48	91
III. Icoana celor trei oaspeți ai lui Avraam: <i>Demonstrația evanghelică</i> V, 9	92
IV (A). Crucea din mâna statuii lui Constantin cel Mare: <i>Istoria bisericească</i> IX, IX, 10	93
IV (B). Statuia lui Constantin ținând în mână o cruce și inscripția de pe aceasta: <i>Viața lui Constantin cel Mare</i> I, XL	96

V. Refuzul imaginii lui Hristos: <i>Scrisoare către Constanția</i>	98
VI. Reprezentările nobililor păgâni morți: <i>Viața lui Constantin cel Mare</i> I, III	106
VII. Reprezentarea lui Constantin cel Mare, a unei cruci și a unui dragon: <i>Viața lui Constantin cel Mare</i> III, III	108
VIII. Statuia Păstorului cel Bun și a proorocului Daniel; imaginea crucii: <i>Viața lui Constantin cel Mare</i> III, XLIX	110
IX. Imaginea lui Constantin pe monede și palate: <i>Viața lui Constantin cel Mare</i> IV, XV	112
X. Simbolurile de pe biserica din Ierusalim: <i>Viața lui Constantin cel Mare</i> IV, XLV	113
XI. Imaginea lui Constantin pe cer: <i>Viața lui Constantin cel Mare</i> IV, LXIX	114
XII. Monede reprezentându-l pe Constantin înălțându-se la cer: <i>Viața lui Constantin cel Mare</i> IV, LXXIII	115
XIII. Analiza mărturiilor	115
XIV. Concluzie	117
ANEXE	123

CAPITOLUL 6

Dr. Constantin D. Kalokyris

ȘTERGEREA SCENEI „ÎMBĂIERII PRUNCULUI” DIN FRESCLE DE LA SFÂNTUL MUNTE	137

CAPITOLUL 7

✠ Părintele Nicolas Ozoline

**TRADIȚIE CREȘTINĂ ȘI CREATIVITATE ÎN
ARTELE LITURGICE. CÂTEVA CONSTATĂRI
PRELIMINARE UNEI ABORDĂRI ORTODOXE** 173

1. INTRODUCERE 173
2. NATURĂ ȘI HAR 175
3. TRADIȚIA 178
4. CONȚINUTUL 186
5. FUNCȚIA 187
6. CONCLUZII 189

CAPITOLUL 8

✠ Părintele Nicolas Ozoline

**ICONOSTASE
PENTRU VREMURILE NOASTRE** 193

CAPITOLUL 9

**SFINȚIREA ICOANELOR: O PRACTICĂ
ÎN CONTRADICȚIE SAU CONFORMĂ
CU TRADIȚIA BISERICII ORTODOXE?** 205

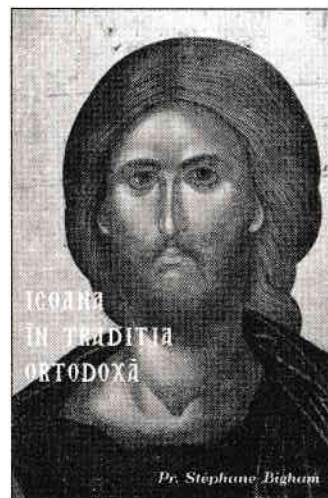
1. TEMA 205
2. ISTORIC 206
3. O ANALIZĂ A RUGĂCIUNILOR DE SFINȚIRE 219

**La Editura Theosis
a mai apărut:**

Pr. Stéphane Bigham - ICOANA ÎN TRADIȚIA ORTODOXĂ

ISBN: 978-606-927-656-3

252 pag.

In societatea contemporană, în care Dumnezeu este din ce în ce mai absent și în care totul este apreciat după utilitatea practică, aspectul „neobișnuit” al icoanei deranjează prin capacitatea sa de a face apel la nivelurile profunde ale ființei umane. Icoana reintroduce o prezență dumnezeiască în viața de zi cu zi. Aceasta poate

surprinde „pe furiș” privitorii anesteziati sau nepăsători care, prin intermediul ei, se simt mai aproape de o dimensiune nebănuită a existenței lor, o dimensiune înăbușită. Ochii pătrunzători ai feței sfinte străpung adâncurile omului modern și acolo, acest chip poate face simțită frica sau pacea. Chiar și creștinii „secularizați”, dacă nu cumva această formulare reprezintă o contradicție în termeni, simt bucurie sau tristețe. Prezența lui Dumnezeu este un foc mistuitor care încălzește sau arde inima.

Stéphane Bigham – n. la 6 septembrie 1944 în Illinois, Statele Unite ale Americii, într-o familie de anglicani. Urmează studii superioare în literatură și lingvistică (1974) și de teologie (1979) la seminarul anglican Seabury-Western Theological Seminary. Se convertește la Ortodoxie în data de 8 septembrie 1978 în urma unei vizite în Rusia. Urmează apoi studiile Institutului Sfântul Vladimir din New York pe care le absolvă în 1983 cu teza „*The Image of God the Father in Orthodox Theology and Iconography*”. Este hirotonit diacon la 14 februarie 1983 și preot la 30 octombrie, de sărbătoarea Tuturor Sfinților, în același an. În 1990 obține titlul de doctor în teologie de la Universitatea din Montreal cu lucrarea „*L'Attitude des paléochrétiens à l'égard des images dans les trois premiers siècles de l'Église*”, avându-i profesor pe Jean Meyendorff. Între 1998-2015 este profesor de teologie la Universitatea Sherbrooke din Quebec și la Universitatea Saint-Paul, Ottawa, Ontario, unde predă cursuri de iconografie, iconologie, istorie bisericească și liturgică ortodoxă. Autor a zeci de cărți și articole în engleză și franceză pe teme de iconografie. Invitat la simpozioane despre iconografie din Franța, Bulgaria, România, Liban, Cipru, SUA, Canada, Italia, Polonia, Finlanda și Estonia.

În România, pe lângă titlul de față, au fost publicate alte două traduceri „*Sfântul Epifanie al Salaminei în controversa iconoclastă*” (Editura Doxologia, 2013) și „*Icoana în tradiția ortodoxă*” (Editura Theosis, 2016).

Nicolas Ozoline – n. la 26 mai 1942 în Brunswick, Germania, unde familia sa se stabilise după ce a părăsit Rusia, în urma înfrângerii Armatei Albe în 1920. În 1959 devine student la Institutul Saint Serge din Paris, perioadă în care urmează și cursurile de iconografie ale lui Leonid Uspensky, căruia avea să-i devină ucenic apropiat. În 1964, după ce prezintă lucrarea „*Locul imaginii în iconomia mântuirii*”, obține titlul de „magistru în teologie” de la Institutul Saint Serge. În 1966 este hirotonit diacon de Mitropolitul Antonie de Suroj în biserica Sfinții Trei Ierarhi din Paris iar în 1968 este hirotonit preot de Arhiepiscopul Vasile Krivocheine. În 1974 este invitat de Părinții Alexandre Schmemmann și John Meyendorff să predea „Artă liturgică ortodoxă” la Institutul Teologic Sfântul Vladimir din New York. În 1985 Părintele Nicolas susține la Sorbona teza de doctorat cu titlul „*Iconografia bizantină a Pogorârii Duhului Sfânt*”. În 1986 este ales profesor de „Iconologie ortodoxă” la Institutul Saint Serge unde va fi decan între anii 2012-2014. Între 1992 și 2002, Părintele Nicolas a fost „visiting professor” al Facultății de Arte liturgice a Institutului Sfântul Tihon din Moscova, unde a contribuit la elaborarea programului și metodei unei iconologii ce explorează dimensiunile iconice ale triadologiei, antropologiei, pneumatologiei și eclesiologiei ortodoxe.

În 1998, Editura Anastasia a publicat un volum cu 12 studii iconografice al Părintelui Nicolas „*Chipul lui Dum-*

nezeu, chipul omului". Participă la numeroase conferințe din România, la Academia de Arte Frumoase și la Facultatea de Teologie din Cluj Napoca, Alba-Iulia și Iași. Primește de 2 ori titlul de „*Doctor Honoris Causa*” în țara noastră. Începând cu anul 1982 este producătorul emisiunii „*Ortodoxia*” a televiziunii de stat, France 2. În 2004, printr-o ordonanță a președintelui Republicii Franceze, Părintele Nicolas a fost numit cavaler al „*Ordinului Național de Merit*” pentru activitatea științifică și pedagogică desfășurată, iar în 2005 a fost numit cavaler al „*Ordinului Artelor și al Literelor*” pentru opera artistică din domeniul televiziunii.

INTRODUCERE

Nu mai suntem în vremea în care trebuia justificată existența „iconologiei” în raport cu „iconografia” sau, altfel spus, în vremea în care era nevoie de o analiză a fundamentelor teologice ale fenomenului artistic numit *icoană*. A apus și epoca în care se studiau icoana în particular și arta creștină, în general, exclusiv din punct de vedere al istoriei artei. Spun „exclusiv” pentru că trebuie să recunoaștem valoarea ridicată a acestor studii. Dar ceea ce le lipsea și ceea ce încă le lipsește, în anumite cazuri, urmașilor celor care și-au revărsat credința în aceste imagini – creștinii ortodocși – este conștientizarea faptului că icoana nu este o operă de artă a evlaviei rusești, grecești, românești etc., ci reprezintă o reprezentare prin excelență teologică care oferă o viziune asupra credinței creștine și chiar a Evangheliilor, la fel de fidel precum cărțile Scripturii.

Două aspecte îi împiedică pe ortodocși, și nu numai pe ei, să observe caracterul teologic al icoanei: cultura în care trăim și însăși evlavia acestor creștini. Dacă există o idee dominantă în cultura noastră, aceasta este că orice credință religioasă, spirituală, filosofică etc. este bună pentru persoanele care o acceptă: ceea ce este adevărat pentru cineva este adevărat pentru el, dar nu neapărat și pentru ceilalți. Întrebat odată ce

păreră are despre religie, președintele Eisenhower a răspuns că e un lucru bun, indiferent despre ce religie este vorba. Cultura noastră nu caută Adevărul deoarece nu crede în existența Adevărului, ci crede doar că există mai multe adevăruri.

Dar, în mod paradoxal, constatăm că în această cultură în care trăim, cu caracter sincretic și relativist, a apărut acum un secol o „operă de artă”, o „pictură ciudată”, care îi fascinează pe mulți dintre noi: icoana. Chiar și credincioșii ortodocși sunt surprinși de amploarea fascinației pe care o provoacă aceasta. Ceea ce părea să facă parte din bagajul lor cultural și religios a devenit, încet, dar sigur, un subiect major de studii, discuții și expoziții. Acest interes față de icoană este numit de către ortodocși și de către ceilalți creștini, dar și de către publicul larg „renașterea iconografiei canonice”. Mai mult, în paralel cu renașterea picturii icoanelor a crescut și necesitatea de a înțelege mesajul icoanei: mesajul ei teologic, evanghelic, biblic. Faptul că un grup etnic se mândrește expunându-și icoanele în marile muzee ale lumii poate fi considerat șic. E un lucru bun și ziditor să ascultăm discursuri care plasează istoria și dezvoltarea unui anumit stil iconografic în cadrul unei anumite Biserici; aceasta este o dovadă de erudiție. Dar pentru a înțelege cu adevărat icoana, pe lângă cunoștințele despre crearea acesteia – pentru iconari, în mod evident – și pe lângă studiile de istorie a artei, e nevoie și de o justă apreciere a viziunii teologice a icoanei. Aici apare o problemă. Să afirmi, în cultura

noastră, că icoana mărturisește despre adevărul lui Hristos întrupat – adică mort și înviat –, despre Cel care ne oferă o viață nouă în Biserică nu mai este atât de șic, nici atât de savant. Parcă nu mai dă atât de bine, de aici provine și reticența multora în a aborda icoana din punct de vedere teologic. Dar noi, cei care ne aflăm în tradiția Bisericii, Biserica Ortodoxă, care a creat icoana și care a înzestrat-o cu viziunea sa de credință teologică și dogmatică, știm că nu este suficient să cunoaștem tehnicile artistice ale pictării icoanei, nici dezvoltarea istorică a acestei arte. Icoana trebuie înțeleasă din interior; ea trebuie să fie o expresie a credinței noastre, nu doar obiectul cercetărilor noastre. Odată ce am ajuns să înțelegem astfel icoana, știm că studiile teologice nu sunt numai binevenite, ci și necesare.

Un al doilea obstacol important în calea înțelegerii caracterului teologic al icoanei se referă la evlavie, dar nu la evlavia în sine, deoarece viața creștină nu poate fi concepută fără evlavie. Numai că, în sfera icoanei, numai evlavia nu este suficientă pentru a înțelege cum se cuvine comoara iconografică a Bisericii. De aceea, e surprinzător să auzim din partea anumitor membri ai clerului ortodox că lor nu le pasă de caracterul canonic al unei icoane. Nici măcar nu se gândesc la așa ceva. Ceea ce contează este să ne rugăm în fața icoanei. Atât. Nimeni nu contestă necesitatea rugăciunii în fața icoanei, dar a te servi de acest raționament pentru a eluda aspectul caracterului canonic – al caracterului teologic al icoanei – deschide porțile tuturor devierilor

de la tradiția canonică a Bisericii pe care le cunoaștem astăzi, datorită numărului mare de studii de tot felul realizate de mai bine de un secol. Renunțarea la dimensiunea teologică și dogmatică a icoanei în numele evlaviei conduce la decadența pe care am cunoscut-o și pe care o cunoaștem încă.

Sau mai auzim uneori: „Dar, Părinte, bunicul meu a fost vindecat de această icoană pe care dumneavoastră o calificați drept o reprezentare pioasă, un tablou decadent”. Această replică pare să fie o lovitură răsunătoare pentru noi, cei care dorim să facem distincția între o icoană și o reprezentare pioasă, dar în realitate nu este vorba despre așa ceva. Aflat în fața cuiva care oferă acest gen de răspuns, nu e, probabil, momentul să-i spui că Dumnezeu, din marea Sa milostivire, se poate folosi de orice obiect sau persoană pentru a-și îndeplini voia. Și, presupunând că Dumnezeu l-a vindecat pe bunicul acelei persoane prin intermediul respectivei imagini, suntem prin aceasta scutiți de la a atrage atenția asupra faptului că o anumită imagine se îndepărtează de tradiția canonică a Bisericii? Nu. Atunci, odată ajunși în situația în care putem afirma că există o diferență între o icoană și un tablou pios, că există o tradiție canonică, că o reprezentare poate fi eretică, așa cum poate fi și un text, trebuie să recunoaștem caracterul teologic al icoanei și necesitatea cercetărilor teologice asupra acesteia.

Repet: icoana trebuie înțeleasă din interior, de către cei care trăiesc în tradiția eclezială care a produs-o,

care a păstrat-o, care a înzestrat-o cu viziunea sa dogmatică, care aproape că a uitat-o, care a redescoperit-o și care are dreptul să o interpreteze. Cei pentru care icoana este o expresie a propriei lor credințe trebuie să înțeleagă icoana din interior, și anume viziunea teologică a icoanei, pentru a putea apoi să-i ajute și pe alții să o înțeleagă. Astfel, împreună cu Institutul de Cercetări Ortodoxe ne bucurăm să vă prezentăm aceste nouă studii, cu speranța că ele vă vor ajuta să faceți un pas înainte în aprofundarea cunoașterii caracterului teologic al icoanei.

Stéphane Bigham

CAPITOLUL 1

O privire pătrunzătoare: ochii din icoane¹

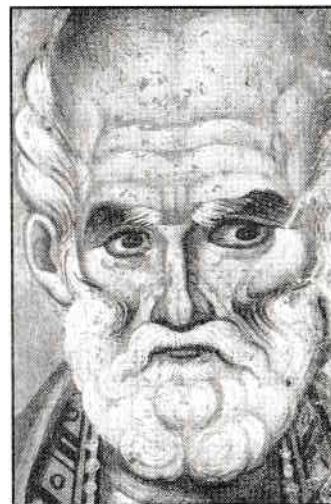

Fig. 1 Sfântul Nicolae
al Mirelor Lichiei

1. ÎNTREBARE. Ați remarcat vreodată că anumite icoane, deși par că vă privesc, în realitate își abat privirea de la dumneavoastră? (fig. 1). Hristos, Maica Domnului și sfinții au fața îndreptată direct către noi, dar, într-un mod subtil sau chiar evident, nu ne privesc drept în ochi (fig. 2). Desigur, nu mă refer aici la icoanele praznicale sau la icoanele centrate pe un anumit eveniment, cum este, de exemplu, Icoana celor Patruzeci de Mucenici din Sevastia, al cărei scop principal este

redarea prezenței unor persoane „într-un anumit context”. Icoane precum cea a Maicii Domnului Umilenie, Icoana

¹ Traducere din limba engleză de Christian Roy. Articol preluat din „Studii iconografice” (epuizat), Nethen, Bel., Editura Axios, 1993, pp. 45-60.

Fig. 2 Sfânta Genoveva,
ocrotitoarea Parisului

Deisis sau Icoana Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan în stare de meditație, deși sunt centrate pe anumite persoane, nu au cu precădere rolul de a ne face să intrăm într-o relație personală și directă cu persoanele reprezentate.

Oare sfinții din anumite icoane evită contactul vizual din întâmplare sau într-un scop precis? Oare icoanarii au un motiv anume să-i picteze astfel? Dacă da, care ar fi acela? Indiferent dacă icoanele sunt pictate în acest fel din întâmplare sau într-un scop precis, tema contactului vizual mi se pare una importantă.

2. ELEMENTE PSIHLOGICE DE BAZĂ

Petru a răspuns: „Omule, nu știi ce spui”. Și îndată, încă vorbind el, a cântat cocoșul. Și întorcându-Se, Domnul a privit spre Petru; și Petru și-a a dus aminte de cuvântul Domnului, cum îi zisese că: Mai înainte de a cânta cocoșul astăzi, tu te vei lepăda de Mine de trei ori”. Și ieșind afară, Petru a plâns cu amar. (Luca 22, 60-63)

Din aceste versete, ca și din propria noastră experiență, cunoaștem importanța și puterea unei priviri:

„Dacă privirea ar putea ucide...”. În viața de zi cu zi, contactul vizual este agentul mai multor tipuri de comunicare; însoțește la fel de bine comunicarea verbală ca și comunicarea non-verbală. Soarta unui orator poate depinde de contactul vizual. Nu ne simțim în largul nostru când anumite persoane ne privesc drept în ochi; simțim prezența cuiva sau a ceva de care nu ne dorim să fim aproape. Îndrăgostiții se întrepătrund printr-un contact vizual prelungit. Este deja un clișeu să spui că ochii sunt oglinda sufletului, calea de acces către misterul reprezentat de ființa umană. Nu numai că îi primim pe ceilalți în noi înșine prin intermediul ochilor noștri, dar ne și revelăm celorlalți în același fel. Ochii noștri sunt ca ecranul unui televizor pe care ne proiectăm ființa noastră interioară. Atunci când contactul vizual cu o altă persoană este întrerupt dintr-un motiv anume sau în mod deliberat, simțim imediat o pierdere a contactului, pierderea unei prezențe, iar comunicarea este astfel împiedicată. Nimic nu este mai supărător decât să vorbim cuiva care nu ne privește în ochi. Ați vorbit vreodată cu cineva care purta ochelari de soare?

3. FOND DOCTRINAL

[Un tâlhar se mărturisește Părintelui Spiridon]

„Odată m-am strecurat într-o biserică în care se găsea o icoană făcătoare de minuni. Când m-am apropiat de ea, ca să pun mâna pe această pradă ușoară, m-au străpuns ochii Pruncului Iisus și am rămas țintuit pe

loc. Am așteptat câteva clipe și iar am întins mâna către icoană, dar Pruncul Iisus mi-a paralizat iarăși voința prin privirea Sa. Ia uite, mi-am zis, am pierdut un chilipir.”²

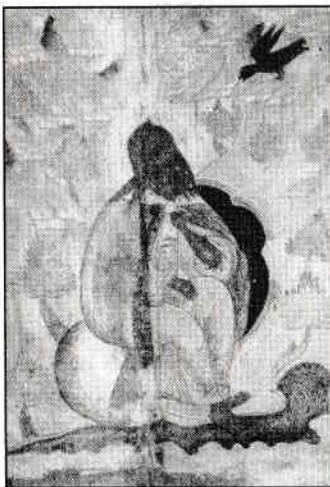

Fig. 3 Sfântul Prooroc Ilie

Printre altele, citim în numeroase izvoare că ochii sfinților, așa cum sunt pictați în icoane, sunt mai mari decât în realitate tocmai pentru a scoate în evidență această prezență personală care se află în ochi și care se răstrânge prin ei (fig. 3 și 4). Alte tehnici artistice, precum perspectiva inversă, sunt utilizate pentru a intensifica sentimentul că persoanele zugrăvite în icoane ne privesc, ni se adresează și ne pătrund cu privirea lor.

² Arhimandritul Spiridon, *Mes missions en Sibérie*, Paris, Editions du Cerf, 1968, p. 84.

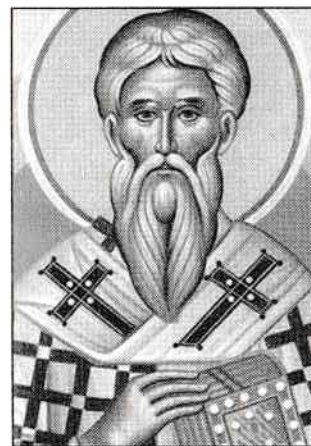

Fig. 4
Sfântul Fotie cel Mare

Oare câți oameni detestă icoanele și nu vor să le privească, nu din motive estetice, ci pentru că se simt apăsați de privirea pătrunzătoare a sfințeniei care ajunge la ei prin ochii sfinților? Tocmai acesta este scopul acestor priviri pătrunzătoare: să ne atragă atenția asupra necurăției, asupra păcatelor și tenebrei din noi, să ne împingă către pocăință și curăție, să ne deschidă către această comuniune transfiguratoare care este Împărăția lui Dumnezeu.

4. LĂMURIRE

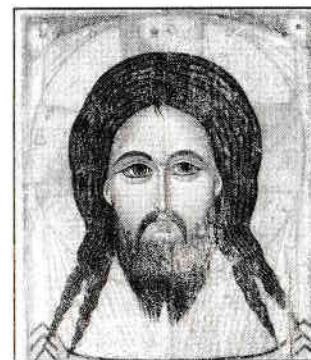

Fig. 5
Sfânta Mahramă

Prin urmare, este de la sine înțeles că în acele icoane care au ca scop crearea unei comuniuni personale între noi (cei priviți) și sfinți (cei care privesc), ochii care nu ne privesc sunt un obstacol evident în atingerea menirii esențiale a icoanei (fig. 5). Icoane precum Icoana Mântuitorului Pantocrator, Icoa-

na Maicii Domnului Hodighitria, icoane ale sfinților zugrăviți individual sau în grup ar trebui să ne privească în ochi, direct și fără niciun echivoc, astfel încât să ne pătrundă cu privirea lor transfiguratoare. Atunci când, dintr-un motiv sau altul, ochii unui sfânt sunt

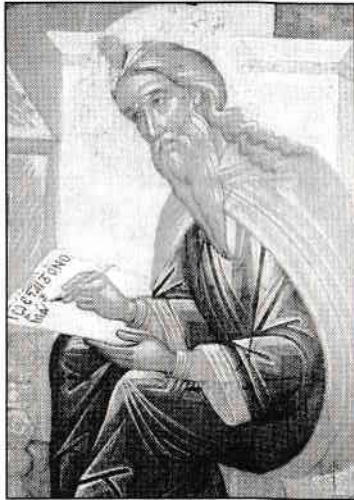

Fig. 7 Sfântul Zaharia

Acest aspect este evident în anumite Icoane ale Maicii Domnului Hodighitria (fig. 8): Maica Domnului ne „arată calea” printr-un gest al mâinii, dar ochii Săi privesc în altă parte. Hristos ne binecuvântează, dar nu

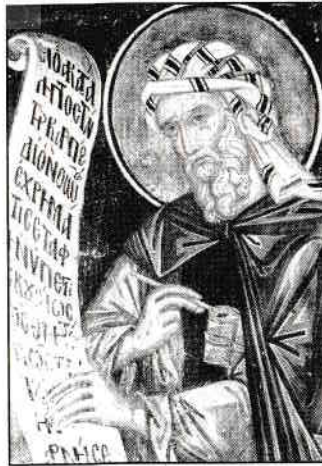

Fig. 6 Sfântul Ioan Damaschin

deturnați în plan orizontal de la o privire directă, atunci când acesta are capul întors la 45° față de poziția frontală directă (fig. 6) sau atunci când privește „cu evlavie” spre cer cu ochii larg deschiși, comuniunea este pierdută sau, în mare măsură, diminuată (fig. 7).

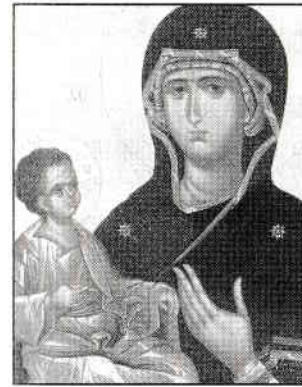

Fig. 8 Maica Domnului Hodighitria

Am putea afirma că privirile „pierdute în depărtare” ale anumitor sfinți sunt menite să scoa-

Fig. 10 Sfântul Serafim de Sarov

se uită către noi. Același fenomen este vizibil și în icoanele unor episcopi sau preoți care privesc în altă parte atunci când ne dau binecuvântarea (fig. 9).

Fig. 9 Sfântul Nectarie din Eghina

tă în evidență rolul lor de mijlocitori între noi și Dumnezeu (fig. 10). Ei îl privesc pe Dumnezeu în locul nostru, am putea spune. Este adevărat, desigur, că sfinții sunt mijlocitorii noștri și că cinstea acordată imaginii este îndreptată către prototip, dar